

KOLDINGBOGEN

- ÅRSTAL:** 2012
- FORFATTER:** Søren Agerskov
- TITEL:** Harteboringen og dens følger
- KORT RESUME:** Amerikaneren Fred Ravlin fandt angiveligt salt i Påby i 1936, men koncessionen blev efterfølgende genforhandlet

HARTEBORINGEN – OG DENS FØLGER

AF SØREN AGERSKOV

Historien om Harteboringen i 30'erne og det famøse saltfund er beskrevet mange gange, blandt andet i tidligere årgange af Koldingbogen. Med jævne mellemrum dukker historien også op i aviserne.

Meget kort fortalt går historien ud på, at staten i 1935 gav amerikaneren F.F. Ravlin eneret på at søge efter råstoffer i den danske undergrund. Efter flere forsøg fandt han i 1936 salt ved en boring ved Harte. Saltfundet var årsagen til, at han i 1938 fik eneret i 50 år, dvs. indtil 1988, til at udvinde og udnytte alle råstoffer i hele den danske undergrund. Få år efter opstod der rygter om, at saltet var anbragt i boret med vilje for at skaffe denne eneret. Et ekspertudvalg nedsat af regeringen nåede i 1948 frem til, at saltfundet var falsk, og at grundlaget for eneretten til udvinning var givet under lige så falske forudsætninger.

Denne artikel forsøger ikke at komme med en endelig konklusion på, om der virkelig blev fundet salt ved boringen i 1936, eller om det var en klump salt købt få dage før i Odense, som blev taget ud af boret for at bevise, at der var salt i undergrunden.

I to artikler i Koldingbogen 1998 fremlægges argumenter for henholdsvis, at fundet er falsk, og at det er ægte nok. Ingeniør H.C. Ervald fremlægger dokumentation for, at fundet ikke kan være ægte og omstændighederne for, hvorfor det er falsk. Omvendt fortæl-

ler journalist Børge Therkildsen fra samtaler, han havde med Ravlin i 1947 og 1948 i USA, hvor han lader ham forklare sig over for den danske offentlighed om, hvorfor fundet er ægte og ikke kan være falsk.

I Koldingbogen 1988 fortæller Edvard Køhrsen om gennemførelsen af borerne ved Harte. I sin bog fra 2011 om Harte fortæller Elisabeth Mørch både om tidligere saltfund og saltudvinning i 1500-tallet og om undersøgelsesaktiviteterne i 1930'erne, som de forløb og oplevedes i dagligdagen.

Desuden har Mogens Rüdiger i antologien Historiens Kultur fra 1997 redegjort indgående for mange af sagens omstændigheder ikke mindst de interne stridigheder mellem sagens hovedmænd og det spegede spil, som fundet og falsknerihistorien indgik i før, under og efter besættelsen.

Uanset om saltfundet er ægte eller falsk, må sagen være interessant og have vidtrækkende betydning, siden den i 1946 kan få regeringen til at nedsætte et særligt Udvalg til Revision af Undergrundslovene, og specielt beder det om at se nærmere på omstændighederne omkring saltfundet i Harte 10 år tidligere. Udvalgets arbejde munder i 1948 ud i en delbetænkning om fundet alene, som er på ikke mindre end 515 sider, hvor man når frem til, at fundet er falsk. Udvalget var sammensat af fagfolk som direktørerne for hhv.

Danmarks Geologiske Undersøgelser, Meteorologisk Institut, Geodætisk Institut, rektor for Den Polytekniske Læreanstalt samt flere professorer.

Hvorfor bruger man så meget tid og arbejde på den sag, og hvorfor er det interessant at lede efter salt i Harte, og hvilke konsekvenser får sagen? Artiklen vil prøve at bidrage til svarene på de spørgsmål uden dog at gøre forsøg på at give den fulde historie. Det er der ikke plads til i årbogen.

Ægte eller falsk? Uanset om saltfundet er det ene eller det andet, viser erfaringerne fra Harteboringerne, at myndighederne bliver klar over, at den første råstoflov er for løs og tilmed administreres meget løst. Det benytter man postyret omkring fundet til at få rettet op på efter krigen, gennem genforhandlinger og lovændringer helt frem til den gældende lov fra 1981.

LOVE OG REGLER FØR 1932

Før råstofloven i 1932 var der ingen generelle bestemmelser om retten til at udnytte råstofferne i Danmarks undergrund.

Årsagen var helt enkelt, at ingen troede rigtig på, at Danmarks undergrund havde råstoffer i større mængde. Der er dog fra gammel tid hentet råstoffer op enkelte steder såsom kalk og kridt, granit, brunkul m.v. Derudover graves der selvfølgelig grus til byggeri og til anlæg af veje og jernbaner. Men fælles for de råstoffer er, at de ligger enten i eller lige under overfladen. Grundejeren udvandt enten selv materialerne eller solgte udvindingsrettighederne til andre.

Der var selvfølgelig også videnskabelig interesse for at få undersøgt undergrunden; men

på grund af omkostningerne ved at bore var der kun meget ringe viden om den. Faktisk var der indtil 1932 kun gennemført to boringer ned i undergrunden. En på Frederiksberg, der i 1907 efter 13 års boring nåede 861 meter ned, samt en ved Frederikshavn, der i 1905 nåede 235 meter ned.

I 1920'erne kom nye og mere avancerede undersøgelsesmetoder frem, som var billigere end egentlige boringer. Boringerne kunne nu målrettes til de steder, hvor der ud fra undersøgelserne måtte formodes at være interessante materialer i undergrunden.

Da der nu begyndte at dukke oplysninger op om, at der var salt i undergrunden i Nordtyskland måske endda i så store mængder, at de kunne udnyttes kommercielt, interesserede geologerne sig for at undersøge den danske undergrund.

RÅSTOFLOVEN FRA 1932

Men hvem ejede undergrunden og dens materialer? Når det var råstofferne lige under jordoverfladen, som blev hentet op ovenfra som regel i en åben grusgrav, var man ikke i tvivl om, at det var grundejeren. Men hvordan længere nede? For materialer, der blev hentet op fra flere hundrede meters dybde, kan man ikke altid konstatere den nøjagtige placering i forhold til markskel og lign. på overfladen.

Med råstofloven i 1932 bliver det slået fast, at en grundejer næppe har erhvervet sin grund med henblik på at udnytte hidtil ukendte råstoffer i undergrunden. Hvis nogen allerede faktisk hentede råstoffer op fra undergrunden, beholdt man dog rettighederne. Alle nye og hidtil ukendte forekomster tilhører

derimod staten. Grænsen for undergrunden sættes ved de jord- og stenlag, der er ældre end istidens aflejringer, dvs. lige under de dyrkbare lag.

Loven bemyndigede statsministeren til at meddele koncession, dvs. eneret, først til efterforskning efter råstoffer i undergrunden og derefter, hvis der blev fundet nogen, til udvindingen af dem i op til 50 år. For at opnå eneretten skulle man opfylde nogle vilkår, fastsat i loven. Desuden havde staten gennem Danmarks Geologiske Undersøgelser ret til at føre tilsyn med virksomheden. Endelig skulle der betales en nærmere fastsat afgift for udnyttelsen. Afgiften blev oprindeligt fastsat til 4%, senere sat op til 7% for visse nærmere angivne råstoffer bl.a. olie og gas. Virksomheden skulle organiseres efter de danske aktieselskabsregler, men kunne sagtens være 100% udenlandsk ejet.

Trods disse bestemmelser var man alligevel ude i ukendt område. Der var ikke tidligere udført den slags virksomhed i Danmark, og hvordan skulle staten gennemføre sit tilsyn, og hvor meget mon staten kunne tjene på virksomheden? Det vil sige, er der overhovedet råstoffer i undergrunden, som er interessante at gå efter? I første omgang kniber det lidt med at få viden om det sidste. I hvert fald er der i Danmark kun ringe økonomisk interesse i at efterforske undergrunden.

SALTBORINGEN

I 1934 henvender amerikaneren F.F. Ravlin sig imidlertid og får i januar 1935 eneret på efterforskning i Danmarks undergrund på betingelse blandt andet af, at efterforskningen går i gang inden for to år, og hvis der i den

Fred Ravlin nr. 2 fra højre omgivet af fra venstre den svenske boremester Remahl, Terkel Knudsen fra Alminde og Hans Riis fra Kolding. Oktober/november 1936.

periode findes enten olie, gas eller salt, får han forhåndstilsagn om senere eneret på indvinding af alle tre råstoffer i 50 år.

Ravlin præsenterede sig som President for "The East Coast Oil and Natural Gas Cy. Inc." og erklærede under forhør efter krigen, at han havde erfaring med olieboring i USA og på Cuba. Hans formål med at bore ved Harte var også for at søge efter olie, som han fandt mere lønsomt end salt.

Han påstod desuden, at Harte blev udvalgt for ham af Danmarks Geologiske Undersøgelses direktør, dr. phil. Victor Madsen, vist-

nok på baggrund af ”en gammel historie om saltkongen ved Kolding”. Her bliver Dronning Dorotheas saltmølle i 1500-tallet fremdraget. Den nærmere historie om møllen findes både i Koldingbøgerne for 1988 og 1998 og i Hartebogen. Ravlin måtte dog indrømme, direkte adspurgt, at Victor Madsen også henviste til, at nogle tyskfinansierede seismografiske undersøgelser i begyndelsen af 1930'erne havde påvist, at der i undergrunden ved Harte fandtes hårde, faste stoffer, som kunne være kridt eller salt; men Ravlin selv viste i øvrigt påfaldende ringe interesse for dette.

Han beklagede sig også over, at han var i tidnød. Han havde kun to år til at finde råstoffer i et land, han ikke kendte. Der var ikke megen tid til at lave forundersøgelser. Han måtte derfor støtte sig på eksisterende viden, som han kunne få fra Danmarks Geologiske Undersøgelser, der alligevel skulle føre tilsyn med hans borer.

Som fortalt flere steder, bliver der så den 13. november 1936 ved den anden boring på stedet fundet salt i 958 meters dybde. Det er dette fund, der siden bliver årsagen til den megen strid allerede kort tid efter og et grundigt udvalgsarbejde efter krigen. Omstændighederne omkring fundet er beskrevet indgående i flere af de ovennævnte artikler, så det springer jeg over her.

FUNDETS RÆKKEVIDDE

I stedet er der et par andre forhold, der har betydning for at forstå fundets rækkevidde.

Da råstofloven blev til i 1932, havde man som nævnt ingen erfaring med den slags virksomhed, og man havde kun ringe viden om undergrundens sammensætning.

Direktør, dr. Victor Madsen, Danmarks Geologiske Undersøgelser, starter boringen den 4. august 1935 ved at hælde olie ned i borehullet, medens Fred. F. Ravlin ser på. Det skulle efter amerikansk skik bringe held ved boringen. Det kom det også til, men nok i en anden betydning end oprindelig håbet fra dansk side. I øvrigt holdes dåben på billedet over den første boring i 1935, medens den omstridte boring foregik året efter lidt ved siden af. Foto: Åge Fredslund Andersen.

Danmarks Geologiske Undersøgelser (DGU) foretog det foreskrevne tilsyn med borerne, ved at chefen, Victor Madsen, og nogle af medarbejderne besøgte borestedet meget

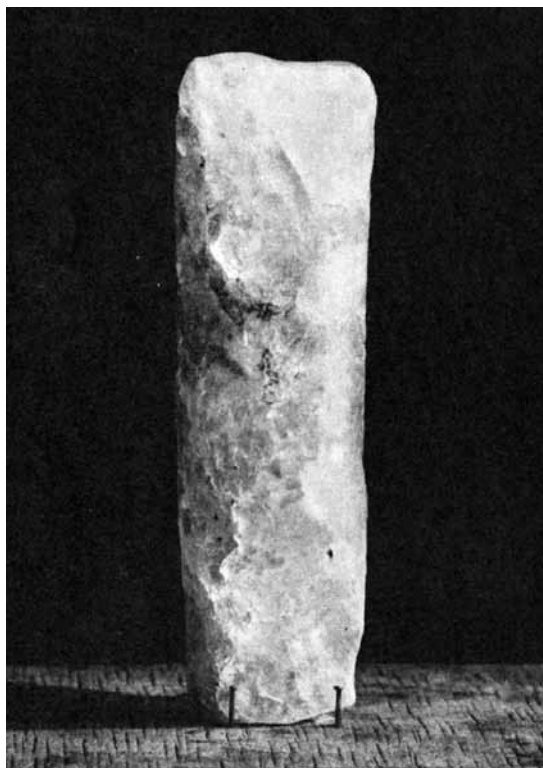
hyppigt og udtog prøver af borematerialet. Statsministeriet havde imidlertid ikke udarbejdet nogen instruks for, hvad DGU i øvrigt skulle foretage sig på stedet. DGU opfattede helt tydeligt sin rolle som overvejende videnskabelig, det vil sige at indsamle viden om undergrunden.

Derudover er der ofte uenighed mellem DGU og Ravlin om udtagningen af boreprøver, såkaldte kerner, idet de kræver, at det sædvanlige bor midlertidigt tages op og udskiftes med et kernebor, der kan optage en prøve af faste stoffer i undergrunden. Kerneboring er ifølge Ravlin ikke så interessant ved olieeftersforskning. Sagen er dog også, at han skal betale for udgifterne ved DGU's tilsyn, hvilket heller ikke gør ham interesseret i at gennemføre kerneprøverne. Det tager dermed måske også for lang tid at komme ned til de lag, hvor der kan tænkes at være olie?

En lille detalje, hvis rækkevidde først bliver helt klar under udvalgets arbejde, er, at fundet af blot ét mineral, der ikke tidligere er blevet fundet i undergrunden, kan føre til, at finderens, dvs. koncessionshaverens til efterforskningen, får eneret i op til 50 år til alle hidtil ukendte råstoffer i undergrunden. Eller med andre ord kan fundet af f. eks. salt i undergrunden føre til eneret til at udvinde ikke blot salt, men også f. eks. olie og gas i undergrunden de næste 50 år.

Udvalgets beretning siger udtrykkeligt, at de tilsynsførende geologer ikke kender til dette. Udvalget selv indrømmer også, at rækkevidden først går helt op for medlemmerne under udvalgsarbejdet.

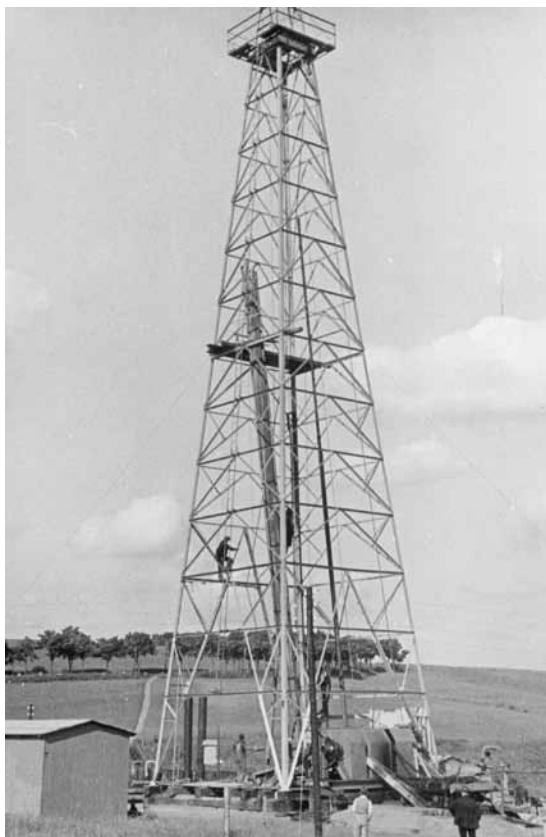
Derfor er alles begejstring stor, da saltet kommer ud af kernen den 13. november 1936. Nu har man endelig fundet salt i under-

Sagens kerne i mere end én forstand. Den ene halvdel af den saltkerne, der blev fremdraget af boret den 13. november 1936. Illustration fra udvalgsberetningen. Foto: Elfelt.

grunden, således som Victor Madsen håbede, og som Ravlin nu kan bruge som grundlag for eneret efter især olieudvinding.

Fundet dokumenteres ved en kortfattet erklæring dagen efter fra Victor Madsen udfærdiget på engelsk om, at der er fundet en 17 cm lang glasklar saltkerne i 958 meters dybde, samt at saltet endnu ikke er blevet analyseret. I udvalgsberetningen fylder teksten 5 linier. Dette er den eneste dokumentation, som Statsministeriet har, da det i januar 1938 ud-

Boretårnet ved Harteboringerne. Tårnet er omkring 30 meter højt.

steder en 50-årig eneret til Ravlin, der nu har dannet Danish American Prospecting Company (DAP Co) til at efterforske og udvinde alle nye råstoffer i den danske undergrund. Senere samme år sælger Ravlin sit selskab til olieselskabet Gulf og forlader Danmark.

Da rygterne om falskneri opstod under krigen, overvejede den daværende minister for offentlige arbejder, Gunnar Larsen, at få gennemført en kontrollboring. Man opgav dog, da det oprindelige hul ikke eksisterede mere.

Det var ganske enkelt blevet sprængt i stykker af Ravlin, og det ville derfor blive dyrt at gennemføre en helt ny boring.

KONCESSION PÅ UDNYTTELSEN AF UNDERGRUNDEN

DAP Co, der nu ejedes af Gulf, gik straks i gang med nye undersøgelser, som man dog måtte indstille under krigen.

Efter krigen genoptog man aktiviteterne og nu i et helt andet tempo og omfang end i Ravlins tid. Alene frem til 1950 havde man med tre boreapparater foretaget 104 borer. Forud for borerne laves seismiske målinger, som der i samme periode var lavet omkring 19.000 stykker af rundt omkring i landet. Firmaet oplyste i 1950, at det svarede til, at ca. 5% af Danmarks undergrund var blevet undersøgt. Der blev fundet salt ved flere borer, men ikke det mindste tegn på olie.

Allerede i 1938 skete den første genforhandling af koncessionsaftalen, idet Rigsdagen vedtog at lempe på kravet om, at indvinning skulle begynde senest 4 år efter, at koncessionen var udstedt. Nu kunne Statsministeriet forlænge 4 års-grænsen til op til 10 år. Rækkevidden af, at koncessionen omfattede alle råstoffer, var stadig ikke til diskussion.

Det var den heller ikke, da man året efter opdagede, at Ravlin i hvert fald på et andet punkt havde afgivet urigtige oplysninger. I forbindelse med oprettelsen af DAP Co havde han anmeldt til Aktieselskabsregistret, at aktiekapitalen var fuldt indbetalt på registreringstidspunktet. Det kom senere frem, at det endnu ikke var sket. Det var ellers en betingelse, at DAP Co oprettede en dansk filial, som opfyldte den danske aktieselskabslovs

regler. Gulf, der nu ejede DAP Co, fik omgående rettet op på fejlen og gjorde selv Statsministeriet opmærksom på den.

SALTFUNDET MÅ VÆRE FALSK

Under krigen lå aktiviteterne stille. Som amerikansk selskab var Gulf som ejer af DAP Co afskåret fra at drive virksomhed i Danmark under den tyske besættelse. I stedet begyndte rygterne at florere om, at saltfundet var falsk. En af ophavsmændene var angiveligt Ravlins oprindelige danske repræsentant, Karl Østman. Hele den historie er beskrevet i flere af artiklerne ovenfor samt i udvalgsberetningen.

Efter krigen genoptog DAP Co efterforskningen i fuld forståelse med den danske stat, og man var enige om, at krigen var at opfatte som en force majeure situation, hvor man måtte acceptere, at aktiviteterne lå stille ud over de tilladte to år. Faktisk havde man allerede indgået fælles aftale om dette kort efter den tyske besættelse 9. april 1940.

Med udvalgsberetningens fremkomst i oktober 1948 blev sagen imidlertid en anden. Staten måtte nødvendigvis reagere, når udvalget, der bestod af så mange fagfolk, fastslog, at saltfundet var falsk, samtidig med at samme saltfund var den udtrykkelige begrundelse for koncessionen.

På den ene side havde Ravlin under forhør i 1947-48 modsagt sig selv så mange gange, at han ikke kunne redegøre overbevisende over for udvalget om, at fundet var ægte. Forhørene foregik gennem den danske ambassade i Washington. De stenografiske referater af forhørene er gengivet ordret i beretningen, hvor de fylder 177 sider. Udvalget fik gennem un-

dersøgelser klarlagt, at den kerne, som var fundet i Harte den 13. november 1936, og som DGU havde den ene halvdel af, havde samme sammensætning, som det salt, der blev ført af Kruuses Materialhandel i Odense, hvor Østman tidligere i 1936 havde købt salt.

På den anden side havde staten også et forklaringsproblem, idet samme udvalg undrede sig over, hvor løst tilsynet havde været ved boringerne, rækkevidden taget i betragtning. Det blev heller ikke bedre af, at udvalget undrede sig over, at der i 1936-37 ikke blev foretaget større kontrol af ægtheden af saltet. En kontrol, som udvalget selv lod gennemføre i 1947. Ravlin tilbød flere gange efter krigen at komme til Danmark for at forklare sig. Det tilbud blev ikke taget imod.

GENFORHANDLING AF KONCESSIONEN OG NY UNDERGRUNDSLOV

Ministeren for Offentlige Arbejder, Carl Petersen, udtaler allerede ved præsentationen af beretningen, at regeringen ikke ønsker at ophæve koncessionen, idet både DAP Co og staten har været ofre for svindelen.

Formelt meddeler staten dog den 14. december 1948, at grundlaget for koncessionen er bortfaldet; men på grund af omstændighederne er man villig til at genforhandle koncessionsaftalen for at kunne fortsætte samarbejdet med DAP Co.

DAP Co og Gulf protesterer selvsagt mod dette og henviser til, at staten flere gange har bekræftet, at der virkelig er fundet salt i undergrunden ved Harte. Man mener sig derfor at være i sin gode ret til at beholde koncessionen. Dertil kommer, at man siden krigen helt ubestridt har fundet salt andre steder i Jyl-

Nr. 125. Dybdeboring.

Den Jordbund, Danmarks Overflade bestaar af, er dannet i Istiden. Under den ligger mægtige Lag af Ler og Kalk, der stammer fra tidligere Jordperioder. Man har først for nylig faaet at vide, at der under de vældige Kalklag fandtes Dannelser, der maaske kunde udnyttes. Ved Boringen, der blev foretaget nær ved Kolding i Harte, fandt man i 1 km's Dybde Salt, dog ikke nok til at en Udnyttelse kunde betale sig. Nu borer man efter Salt og Petroleum andre Steder i Landet. Der rejses først et Boretårn, og derefter sænkes et Bor, der drejer hurtigt rundt nede i Jorden. Det udboerede Materiale skylles op med Vand. Billedet viser Boretårnet i Harte.

Boringen vakte selv sagt stor interesse. Når man købte en pakke kaffeestating af mærket Richs, fulgte et samlebillede med, der kunne indsættes i et album. Albummene kom i forskellige serier. I 1939 hed serien "Vort flittige Folk", hvor billede nr. 125 handlede om dybdeboring med illustration fra Harteboringen. Billede fra albummet.

land. Den gevinst vil man ikke afgive uden videre. DAP Co udtaler sig dog i forsigtige vendinger for at bevare det gode samarbejde.

Begge parter var derfor indstillet på at finde en mindelig ordning, og i 1950 indgik man efter forhandlinger en overenskomst, der ganske vist forudsatte en lovrevision for at kunne træde i kraft. Eneretten til at udvinde råstoffer i undergrunden gjaldt fortsat for 50 år; men med den begrænsning, at udvindingsretten kun gjaldt det råstof, som var blevet fundet ved efterforskningen. Eller med andre ord, efterforskning og fund af salt gav kun koncession på udvinding af salt, ikke andre råstoffer. Endvidere var der en samlet tidsbegrænsning, således at udvinding af de enkelte råstoffer (som hovedregel med enkelte undtagelser) skulle være iværksat senest i 1960, for at DAP Co kunne bevare eneretten til det. Udvindingsretten til fundne råstoffer blev afgrænset til 100 kvadratkilometer omkring fundstedet. Endvidere blev afgifterne til staten forhøjet til typisk 7-10%. Endelig havde staten under visse omstændigheder forkøbsret til DAP Co, hvis Gulf ønskede at sælge hele eller dele af aktiekapitalen.

Staten benyttede behændigt lejligheden til at stramme op på vilkårene og få bedre styr på udvindingen af råstofferne i den danske undergrund. Dels var der større forpligtelser forbundet med udvindingsretten, og dels fik staten lidt større økonomisk udbytte af det. Tilbage i 1930erne havde der været megen kritik af den daværende aftale, bl.a. med avisoverskrifter som "Stauning sælger Danmarks Undergrund".

Aftalen blev bekræftet af Rigsdagen ved en revision af undergrundsloven senere i 1950.

Teksten i loven var stort set identisk med forslaget fra udvalget til revision af undergrundsloven. Selvom sagen under behandlingen i Folketing og Landsting blev ledsaget af kraftig kritik af statens håndtering af sagen i 30'erne ("Ravlin tog geologerne ved næsen", og "sløset kontrol fra staten"), blev loven vedtaget med meget stort flertal. Aksel Larsen, der dengang var kommunistisk folketingsmedlem, gik endda så langt, at havde Stauning været i live, ville han (Aksel Larsen) have forlangt en rigsretstiltale mod ham.

DAP Co/Gulf fortsatte sine undersøgelser, men opgav i 1959. Grunden var, at det ikke var lykkedes at finde olie, som var det interessante i deres sammenhæng. Alligevel kom der resultater ud af det, idet DGU ganske gratis fik en omfattende viden om den danske undergrund. Der blev dog fundet andre råstoffer, nemlig salt flere steder i Nordjylland, bl.a. ved Mariager Fjord, som faktisk er blevet udnyttet i form af produktet Dansk Salt.

Loven fra 1950 blev i 1981 afløst af loven om anvendelse af den danske undergrund, der med flere ændringer stadig er gældende lov. Det blev sagt direkte ved fremsættelsen af denne lov, at den oprindelige lov fra 1932 trods revisionen i 1950 stadig lagde hovedvægten på at skabe klarhed, om der overhovedet fandtes råstoffer, medens den kun i ringe grad havde det samfundsmæssige sigte, som nutiden krævede. Det gjaldt nemlig nu om at få gang i en indenlandsk energiproduktion. Blandt andet skulle eneretten nu udbydes i delområder til højestbydende, og staten have mulighed for at deltage aktivt i sagen, for eksempel som medejer af produktionsvirksomhederne. Her har vi et af fundamentene for det i dag så kendte DONG. En af

årsagerne til lovændringen var olieprisen, der var blevet flerdoblet op gennem 1970'erne.

EFTERDØNNINGER

Sagen måtte uvilkårligt give anledning til røde ører blandt fagfolk. DGU's direktør, Victor Madsen, der havde satset stærkt på, at der virkelig var salt i undergrunden ved Harte, var død i mellemtiden i 1947. To af udvalgets medlemmer var imidlertid blandt de daglige tilsynsførende ved boringen i 1936, og den ene, professor Arne Noe-Nygaard, havde været med til at se saltet komme ud af boret den 13. november 1936. Den anden var Victor Madsens efterfølger som direktør for DGU, Hilmar Ødum, som havde overvåget boringen jævnlige. Han havde ikke overværet udtagningen af saltprøven, men kom til stede dagen efter og var med til at transportere den til København til fremvisning i statsministeriet.

Specielt Ødum får at høre for dette. I flere artikler blandt andet en kronik i Nationaltidende den 2. december 1948 med undertitlen "Danmark må først feje for sin egen dør..." kritiserer dr. phil. S.A. Andersen specielt Ødums uheldige dobbeltrolle både som en, der tidligt slog til lyd for, at der formentlig var salt ved Harte, dernæst at han var med til at kontrollere kernen og nu var med til at underkende sine egne udtalelser. Hvis man nu betegner fundet som falsk, falder dette lige så meget tilbage på én selv. Det er ikke nok at skyde skylden på Ravlin. Som kronikøren udtrykker det, hører det til sjældenhederne, at de af regeringen nedsatte kommissioner afgiver beretninger, der minder om kriminalromaner. Det skal dog lige tilføjes, at S.A. An-

Hilmar Ødum, Danmarks Geologiske Undersøgelser, ved borehullet oktober/november 1936 omgivet af maskinmester Ejner Olsen og Hans Kraft, Kolding.

dersen i perioden 1939-41 var ansat af DAP Co, efter at han før havde været kollega til Ødum i DGU.

Artiklerne førte til, at Ødum anlagde injuriersag mod S.A. Andersen, der sluttede med et forlig i Østre Landsret, hvor S.A. Andersen måtte trække sine udtalelser noget i land.

Victor Madsen døde i juli 1947 i en alder af 82 år, medens udvalgsarbejdet var i gang. I en

nekrolog i Meddelelser fra Dansk Geologisk Forening, hvor Victor Madsen var æresformand, omtales hans virke og resultater. Dog omtales Harteboringen overhovedet ikke, selv om det var ham, der havde udpeget stedet og udstedt erklæringen om saltfundet. Nekrologen, der var på 6 sider, udkom, før udvalgets beretning forelå; men man vidste, hvad der var i vente omkring fundet.

I 1951 holdt DAP Co's danske direktør, Albert Gregersen, og afdelingsgeolog Theodor Sorgenfrei (sidstnævnte både ansat i DGU og rådgiver for DAP Co) et foredrag for Dansk Geologisk Forening, hvor de fortalte om firmaets undersøgelsesvirksomhed og resultaterne af dem. De fortæller om Harteboringen, men udelukkende om fundet af kridt. Derimod fortæller de indgående om fund af salt andre steder i Nordjylland og Vendsyssel.

NY UNDERGRUNDSLOV I NYT LAND

Med råstofloven i 1932 havde man betrådt nyt, ukendt område. I 1952 skulle der blive ny lejlighed til at prøve det. Grønlandsfaren Lauge Koch havde hjembragt prøver af bly og zink fra klipperne omkring Mestersvig i Østgrønland og fik snart skabt interesse for, at der skulle startes minedrift. Råstofloven gjaldt imidlertid udtrykkeligt ikke for Færøerne og Grønland, så der skulle ny lov til.

Nu havde man lært af erfaringerne fra 30'erne. Den nye lov for Grønland blev anderledes håndfast fra starten. For det første blev det udformet som en lov om "Nordisk Mineselskab A/S", som på nærmere vilkår fik ret til at udvinde mineraler i et nærmere angivet område. 55% af aktiekapitalen skulle være på danske hænder, og halvdelen af de

55% skulle tegnes af staten. Til udformningen af den nye lov havde staten nedsat et ekspertudvalg med den ene stifter af ingeniørfirmaet Kampsax, Per Kampmann, som formand. Som den anden Kampsax-stifter, Jørgen Saxild, senere skrev i sine erindringer, var man nu ”belært af erfaringen fra den gang, man ”solgte den danske undergrund” til et amerikansk selskab”.

SAMMENFATNING

Som nævnt i indledningen vil jeg ikke komme med en konklusion på, om saltfundet var ægte eller falsk. Spørgsmålet er også, hvor vigtigt det er i den store sammenhæng. Det vigtige er, at man gik i gang med at lede efter råstoffer i undergrunden.

For Ravlin var saltfundet vigtigt. Han var nærmest en enlig cowboy, der havde satset mange penge på at lede efter olie i et helt fremmed land. Hvis han ikke fandt noget, havde han tabt pengene, som han sikkert havde lånt hjemme i USA. Med saltfundet fik han en eneret til at udvinde mineraler i den danske undergrund i 50 år, og den eneret var ganske rigtigt penge værd.

For Gulf, der købte DAP Co og eneretten, blev sagen dyr. De kom til at investere mange penge i at søge efter olie uden at finde noget. De trak sig derfor ud af landet omkring 1960.

Derimod lærte staten og den geologiske ekspertise en hel del om, hvorledes udvinding af mineraler i undergrunden foregår kommercielt.

Med den første lov fra 1932 og administrationen af den havde man ikke gjort sig helt klart, hvad der kunne ske. Man var fra statens side nok ikke helt overbevist om, at der var

mineraler at udvinde. Den videnskabelige verden var mere interesseret i at indsamle viden om undergrunden. Både stat og videnskab var derfor glade for, at der overhovedet meldte sig en, der ville dykke ned i undergrunden og tilmed betale for at skaffe den viden.

Først bagefter blev man klar over konsekvenserne, nemlig at man i realiteten havde solgt hele undergrunden til en ukendt amerikaner. Og det endda på grundlag af en ret overfladisk videnskabelig behandling og efterfølgende lige så overfladisk sagsbehandling.

Postyret og røret omkring saltfundets ægthed var derfor en kærkommen lejlighed til at tage styringen af området op til fornyet behandling. Og det var først under udvalgsarbejdet, at det blev helt klart, hvor alvorlige konsekvenserne af 30ernes politik var. Jyske Tidendes overskrift den 28. oktober 1948 siger meget rammende ”Harte-Saltet var falsk – Undergrunden igen vor”.

Det er tydeligt, at den videnskabelige verden havde nogle røde ører i begyndelsen af 50erne. Samtidig lærte man dog af erfaringerne. Eneretsvilkårene med DAP Co blev genforhandlet og ophøjet til en mere detaljeret lov i 1950, der gav staten mere styring af området og mulighed for mere indtjening i form af afgifter. Med undergrundsloven i 1981 ændredes statens rolle til at være langt mere aktiv på området. Nu vidste man både, at undergrunden var noget værd, og at man skulle være meget påpasselig med statens styring af sagen.

At man havde lært noget, kom frem, da man i 1952 skulle gentage successen ved at lovgive om udvindingen på Grønland.

Udvinningen af bly ved Mestersvig kom i gang med loven fra 1952 om Nordisk Mineselskab. Allerede i 1964 var minen tømt, medens der i yderligere 20 år blev efterforsket andre råstoffer i området, dog uden gevinst. Selskabet blev opløst i 1990. Udskibningsstedet, der også var beboelse for personalet, har siden ligget øde hen. Enkelte hytter er driftsklare og besøges nu lejlighedsvis af Sirius-patruljer, forskere samt et fåtal turister, der besøger den nordøstgrønlandske nationalpark. Foto: Søren Agerskov, 2011.

Uanset om der var salt i undergrunden ved Harte, lærte man en hel del af borevirksomheden ved de to borer i 1935 og 36, som har dannet grundlag for den undergrundslov, som vi har i dag.

KILDER

Koldingbogen 1988 og 1998
 Elisabeth Mørch, Harte, 2011
 Mogens Rüdiger, To Salt The Well, i Historiens Kultur, 1997
 Jørgen Saxild, En Dansk Ingeniørs Erindringer, 1971
 Meddelelser fra Dansk Geologisk forening, div. årgange
 Saldfundet Harte den 13. november 1936, Beretning 1948
 Rigsdagstidende, diverse årgange
 Jydske Tidende, diverse årgange
 Kolding Folkeblad, diverse årgange
 Nationaltidende, 1948